

Др Зоран Аврамовић
Миља Вујачић
Институт за педагошка истраживања
Београд

UDK 159.92:37-051
Прегледни чланак
Примљен: 27. II 2009.
BIBLID 0553–4569, 55 (2009), 3–4, p. 355–367.

НАСТАВНИЦИ И ПРОМЕНЕ У КВАЛИТЕТУ ЧАСА¹

Резиме

У раду се разматра питање промене квалитета часа у току радног дана или недеље. У првом делу се анализирају појмови квалитета и промене. У другом делу рада карактеристике личности наставника се доводе у везу са квалитетом наставног часа. Дат је табеларни приказ и анализа података добијених испитивањем учитеља и наставника у основним и средњим стручним школама и гимназијама. Подаци указују на то да наставници квалитет наставног часа првенствено доводе у везу са ученицима, распоредом часова, наставним јединицима и средствима уместо са наставницима и избором метода њиховог рада. Стога се, у закључку истиче потреба даљег стручног усавршавања наставника.

Кључне речи: промена, наставник, квалитет, час

Наставник је имао квалитетан други час у V-2. Следећи час у одељењу V-1, био је лош. Док су у одељењу V-2 сви елементи часа функционисали одлично, у другом одељењу ништа није функционисало. Ученици су били непажљиви, неки су правили испаде, највећи број ученика није урадио домаћи задатак, наставникова концентрација је опала. Шта се десило?

Најпре, наставник се суочио са једном променом у свом дневном раду. Друго, неочекивано се појавио проблем. Како разумети овакве скоро свакодневне ситуације у деловању наставника?

Зашто се појављује проблем у току наставе? Постоје бар четири узрока појаве проблема на часу: (1) одступање од претходног искуства – претходни

¹ Чланак представља резултат рада на Пројекту „Образовање за друштво знања“, број 149001 (2006–2010), чију реализацију финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

приступ часу је нестао; (2) мора се одступити од планираног – очекивања нису испуњена; (3) други ученици – састав одељења је другачији, (4) други наставници су имали проблем у том одељењу. Та чињеница захтева реакцију, захтева адаптирање или промену у организацији часа.

Да најпре размотримо значења два основна појма – промена и квалитет наставног часа.

Значење појма промена и школа

Школа као институција и наставници, као њен најважнији ресурс, рачунају на стабилност и предвидљивост у своме раду. Међутим, и школа и наставници се суочавају са различитим променама – у окружењу, у законима и прописима, у понашању ученика, у учењу. Оне се могу прихватити и тако им се прилагођавати побољшавањем сопственог рада или се могу одбијати и даље наставити са рутинским радом.

Модерно друштво, које се брзо мења, тражи изграђивање културне атмосфере погодне за промену у школи: доживљај промене као нужности, слободно исказивање ставова и осећања о променама, мирно и рационално решавање нове ситуације, предузимање креативних акција како би се савладала измењена ситуација, уместо да се препустимо немоћи или осећању беса и кривице.

Сматра се да је промена усађена у генетску структуру. Човек има потребу да трага за новим, да избегава штету, да зависи од награде (Нешић, Ј. 2005). Друго је питање какве могу бити и какав је наш одговор на промене. Другачије емоционално стање, перцепција, очекивање и вредности захтевају од нас одлуку да ли да прихватимо или одбацимо промену. А сама одлука може да се заснива на реалним чиниоцима и на субјективним осећањима.

Промена је увек изазов рутини, навикнутости. Постоји стална напетост између старог и новог, замишљеног и оствареног. Промена захтева брзу одлуку наставника. Школа је радна организација у којој се дешавају сталне промене у понашањима ученика и оне за амбициозне наставнике могу бити подстицајне, а за наставике рутинере депримирајуће. Први тип наставника прихвата да се мења, а то значи да делује на нов начин или да старе методе користи на бољи начин. Превише промена не одговара ни амбициозним наставницима. Мора се наћи мера. Она је увек шанса за боље, али и опасност да буде горе.

Промене у школи долазе од стране директора, наставника, ученика, али и из ширег друштвеног окружења (држава, локална заједница, ученици, родитељи). Једнако су важне и оне које долазе »споља«, из сфере образовне политике (Аврамовић 2003). Демократизација, децентрализација, деполитизација, квалитет, ефикасност, праведност као концептуални оквир промене српског образовања конкретизује се новом дефиницијом курикулума, уважавањем различитости, увођењем самоевалуације наставника итд. (*Квалитетно образовање за све*, 2002). Дакле, промене у школи вребају са свих страна: државни поредак и

управа, »културни образац«, наставник, ученици, родитељи и на њих се мора ре-аговати. Какав став ће наставник да заузме у надлазећој или насталој промени, велико је питање за истраживаче образовања.

Постоје ситуације у учионици или дневном распореду када би наставник требало одмах да реагује. Изненадни прекид наставног часа или прелазак из доброг у лоше одељење су такве ситуације. Наставник мора брзо да донесе одлуку шта да уради, да зна ко му може помоћи ако затреба (стручне службе, директор), да зна да час мора да се настави, да примени одговарајућу комуникацију. Када је у питању негативан догађај у учионици, наставник би требало да се позабави поступком ученика и својим осећањима. „Ко је бацио креду на ученика?“ „Зашто си опсовао другарицу?“ Такве ситуације се не занемарују нити се скривају осећања незадовољства. Али, те ситуације не смеју да поремете даљи рад наставника.

Када се догоди позитивна промена у учионици или између два часа, наставник реагује са осећањем среће и задовољства. У супротном, када се догоди негативна промена наставник реагује љутито, бесно, критиком, а неки наставници и са страхом и стрепњом.

Неочекивана ситуација на коју наставник наилази у учионици после другог одељења у коме је имао квалитетан час, не би требало да га паралише. Када ученици исказују тренутне јаке емоције, наставник би требало да им помогне да их превазиђу и пређу у нову фазу часа.

Школа је установа са честим непредвиђеним променама у понашању ученика. Из тог разлога, наставници би требало да се позабаве предвиђањем промена и њиховим решавањима.

Промене о којима је реч могу се у одређеној мери предвидети. Најпре, мора се анализирати друштвени и културни контекст у коме се налази школа. Други корак је анализа сопствене улоге у настајућим променама. За неке наставнике оне ће бити прихватљиве и примиће их као изазов за сопствену професију, а за друге забрињавајуће, као промене које изазивају несигурност и страх.

Наставницима би требало отворити све канале комуникације, дати довољно времена да размотре све последице насталих промена.

Неке промене се лакше предвиђају, а неке теже. Промена као што је побољшавање успеха добрих ученика неопажено се појављује за разлику од ситуације када се поправи понашања ученика који се истиче негативностима. Запослени (а и наставници) који су иновативно расположени показују следеће карактеристике: упорност у остваривању циљева без обзира на препреке, не плаше се неуспеха, верују да се околности могу променити (Големан, 2007).

Без обзира на тежину тренутно настале промене у одељењу (позитивне или негативне) наставник би требало да је разумно и сталожено оцени, без уношења јаким осећања у догађај. Помоћ ученицима да изађу из настале промене огледа се у следећем: (1) допустити ученицима да изразе осећања јавно или приватно, после часа, (2) пустити их да говоре о ситуацији, али контролисано без великих размера, (3) тражити од њих да предложе решење изласка из ситуације,

али да буду уверени да ћете их озбиљно разматрати, (4) задобити поверење о заштити приватности, (5) образложити одлуке, али претходно размотрити њихове импликације, (6) подстаћи уверење код свих да се у свакој ситуацији промене мора нешто учинити.

Значење појма квалитет наставног часа

Који су критеријуми квалитета часа? Какав је сазнајни (когнитивни) резултат? Какво је шире образовање (морално, емоционално, социјално, естетско, практично)? Да ли су остварени циљеви часа? Какве су образовне компетенције ученика? Каквим средствима се постиже образовни успех? Колико је уложено у одржавање квалитетног часа, а колико је добијено?

Квалитет је појам који означава својство (карактеристика, вредност) наставног часа које се огледа, како у току рада, тако и у резултатима (успех ученика). Структурни елементи квалитета часа, као окоснице наставног процеса, су планирање, организовање и евалуација.

О квалитету часа може се расправљати и са становишта циљева и задатака, резултата/исхода, наставних планова и програма, остваривања наставних садржаја, компетенције наставника (остварује задатке и задовољава потребе ученика), „когнитивног резултата“ (стицање знања, али и развој когнитивних способности, мисаоних операција, способности решавања проблема), социјалних, моралних, физичких и естетских знања.

Конститутивни чиниоци квалитета наставе су наставник, средства са којима ради, услови у којима ради, резултати које постиже и успех ученика. Квалитет наставе се огледа у резултатима који су стално бољи од претходних. Квалитет наставе подразумева да ученици и родитељи буду задовољни. А квалитет часа непрекидно се мења.

За квалитетан час неопходно је рационално коришћење *времена* наставног часа и простора учионице или места где се одвија настава. Време је изузетно важан ресурс не само за наставника. Као што планирамо дан, недељу, годину и цео живот, тако планирамо и време у настави (дневно, недељно) и наставном часу (минути и сати).

Време је ограничен ресурс, оно се не враћа и отуда потреба рационалног коришћења времена на часу. Сваки наставник разликује објективно (школски распоред) и субјективно време. Са аспекта субјективног времена разликујемо различите ставове наставника према времену: журба и лежерност, рационалан, нерационалан, конзервативан, динамичан.

Квалитетно коришћење времена наставног часа обухвата следеће карактеристике: задовољити своју и туђу потребу за временом; усмерити енергију на праве циљеве; добро се припремити за часове, разговоре, радне обавезе; придржавати се плана и бити осетљив за неочекиване ситуације; избегавање прекидања у разговору; правити паузе; завршити започето.

Од тога како наставник схвата квалитет часа директно зависи и његов однос према променама које су се догодиле у учионици. Уколико он сматра да је квалитет наставе у ваљаној процедури предавања курикулумског знања, у строгом придржавању наставног плана и програма, може се очекивати висок степен неосетљивости на промене које се догађају у учионици. Супротно, наставник који квалитет наставног часа разумева као задовољавање сазнајних и вредносних потреба ученика, спремно ће прихватити промене које су инициране од стране ученика. Његова флексибилност у настави је гаранција да ће се на промену одговорити са вероватноћом да ће бити успешна.

„Културни образац“ и наставник

Да размотримо улогу наставника у промени квалитета часа. Да ли до пада или успона часа долази услед његове „заслуге“? Да ли осцилације квалитета часа кореспондирају са особинама личности наставника или зависе од других чинилаца као што су састав одељења, занимљивост наставне јединице итд? Оно што је од суштинског значаја за квалитет часа је одговор на процес, променљивост, изненадљивост. Наша питања ће бити сазнајно подстицајна уколико размотримо проблем личности наставника који делује у процесу, у сталним променама, и прилагођава се новим наставним ситуацијама.

Међутим, сваки наставник припада одређеној култури, „културном образцу“, а то значи да је и његов однос према раду, успеху, времену условљен културном традицијом и схватањима. Овде би требало подсетити на културолошки контекст наставе и образовног система.

Појам личности у структурном или развојном схватању конституише се око јединственог сплета физичких, психичких, социјалних и културних својстава индивидуе, његових потреба и способности. Овај скуп особина увек је на клацкалици друштвеног карактера или културе и непоновљиве природе (генетског наслеђа) појединца. У сваком друштвеном времену постоје аутономне личности (индивидуалности) и оне које су склоне конформизму.

Међутим, у културној историји сваке нације обликује се одређена слика човека, тако да све социјално-психолошке особине личности упијају ту, културном историјом, обликовану антрополошку реалност. Поред културолошких оквира наставничке делатности мора се подсетити и на снажну улогу политичког поретка власти (Аврамовић 2007).

У овом раду проблем се формулише као питање обликотворних моћи наставника да доприноси квалитету часа, с обзиром на промене које се дешавају у његовом току, дневног или недељног распореда. У којој мери је стабилност и перспектива квалитета часа условљена особинама личности наставника? Разуме се, овде је пре свега реч о професионалним знањима, когнитивним способностима, емоционалним карактеристикама, ставовима и вредносним оријентацијама личности наставника које су релевантне за наставу.

Задатак теоријске анализе је у следећем: да ли би личност наставника, која је производ одређене културе и друштва, требало да се саобрази новонасталим наставним приликама и ситуацијама или би требало да се усмери на стварање замишљеног квалитета? Уколико културни образац негује лежерност, институционалну инерцију и одбојност према ризику, сигурно је ће се нешто од тога наћи, персонално и професионално, у делатности наставника.

Наставник би требало да поштује форму професионалног деловања. Међутим, сви актери у настави заступају неке вредности које се међусобно више или мање разликују.

Проблем промене квалитета часа у току дана или недеље, за наставника је тешко решив на кохерентан начин. Као личност он претендује на индивидуалност и интегритет наставе, али смисао њеног деловања није у саморекламирању, већ у остваривању општих интереса у образовању и интереса сваког појединачног ученика. Наставник је конформиста јер мора да »слуша нормативне захтеве«, мора да мења своја схватања у образовању.

Савремени проучаваци образовања сматрају да би наставник требало сам да преузме одговорност за континуитет васпитно-образовног квалитета. Овај позив на ускраћивање других ауторитета у образовању суочава се са једним проблемом.

Парадокс личности наставника у школском поретку огледа се у томе што је она нужно конституисана из два дела или две различите особине. С једне стране, личност наставника би требало да има развијене способности за методичко одлучивање, за припрему и реализацију часа, за трајне и променљиве васпитне вредности. С друге стране, наставник организује своје особине и око ваншколских вредности.

Наставник укршта професионалне компетенције и друштвени живот. Док би прво својство требало да га учини одговорним за професију и начин њеног функционисања, друго је оријентисано на избор приватног начина живота, однос према породичним, забавним, спортским, културним вредностима. Тачка додира две »интелектуалне« особине личности налази се у институцији и свести о избору између постојећих могућности. Избор о коме је реч није строго у надлежности индивидуалне одлуке. У сваком професионалном и друштвеном избору укрштају се дубински слојеви друштвене структуре, припадност друштвеном слоју или групи, врста професије која се обавља, породично искуство, национална традиција и њени архетипови, психичка стања, тренутни интереси итд. Други чинилац избора генерира вредност наставног програма и квалитет осталих чинилаца образовања. У суочењу са овим »обавезама« наставник би требало да поседује знање о неким основним елементима наступања ученика, родитеља и других чинилаца образовања.

Наставник се препоручује ученицима својим односом према друштвеној стварности (традиционализам, свакодневница, будућност), својим идејама о институцијама (конзервативизам или реформизам), као и особинама своје лич-

ности (физички изглед, стручност, педагошка култура, приватни живот, морална својства, мудрост).

Начин на који усклађује идеалне мотиве са практичним циљевима једна је од најзначајних особина наставникове личности. Она осветљава његову професионалну мудрост, а у њој се преламају смисао за образовање и васпитање, реалност живота, стил убеђивања и оцењивања, однос према ученицима, спремност на признање грешке. У том погледу, наставници се разликују према демократском или недемократском приступу ученицима. Разуме се да демократски тип наставника успешније решава промене квалитета часа.

По ком мерилу можемо да разликујемо успешну и неуспешну личност наставника са становишта (дис)континуираног квалитета наставе?

Успешан наставник је онај, да се послужимо Веберовим аргументом, који служи ствари и који има веру у ту ствар. А под изразом ствар подразумева се укупан развој ученика и његови резултати.

Успешан наставник је „вртлар у одељењу“, он користи, али и ствара педагошку културу, увек је у току збивања. Са становишта промена и осцилација у квалитету часа, успешнији ће бити наставник који се прилагођава новој ситуацији.

Наставници би требало да су спремни за промене које се догађају у току часа или између часова – брза адаптација, разумевање понашања ученика, разлику у емотивним реакцијама ученика, степену знања и мотивације.

Наставник не сме да одустане од идеје – водиље свог сазнајног и педагошког деловања. Другим речима, он располаже способностима разума, комуникације, знања, храбрости, па и физичког изгледа да би одржао континуитет или прихватио промену. Али, уколико није посвећен интересима и потребама ученика неће остварити успех у професији. Овај тип наставника није у власти своје сујете (потребе да истакне властиту личност) или догматског схватања часа. Основна грашка почиње тамо где необјективност и нарцизам постају предмет сопственог заноса, уместо да се посвети интересима развоја ученика.

У оцени одговорности за осцилације у васпитно-образовном деловању наставника, проблем његове личности је значајнији од наставних тема и методичких техника, од састава одељења и временских фактора.

Поред диспозиционих карактеристика, сигурно је да и природа посла одређује особине личности наставника. У настави влада свакодневна напетост између програма и процедуре и специфичног стила његовог рада.

Личне карактеристике могу бити опште и специфичне. Од општих особина на првом месту се издаваја одговарајуће стручно и дидактичко-методичко знање којим располаже наставник. Наставник располаже вештином употребе *језика*, као и основним наставним средствима, методама деловања. Наставничка личност има развијену *социјалну интелигенцију*. То значи да би, поред смисла за реалност и способности за прилагођавање мишљења реалности у учионоци, требало да ваљано комуницира. *Идеје* о ваљаној настави или педагошка идеја – водиља карактерише личност наставника.

С обзиром на то да се у настави свакодневно заузимају ставови и доносе одлуке о различитим променама и догађајима, наставник би требало да има знање и храброст за доношење одлука када се појави нова ситуацију.

Опис истраживања

Циљ овог истраживања је стицање увида у мишљења наставника о узроцима промене квалитета часа које настају током дневног или недељног распореда. Желели смо да добијемо одговор на следеће питање: Који чиниоци доприносе да један час буде квалитетнији од другог?

Узорак испитаника. Узорак обухвата наставнике основних, средњих стручних школа и гимназија на територији Републике Србије, који су током 2006/07. године похађали семинар Института за педагошка истраживања – „Наставник као креатор климе у одељењу“. Истраживање је обављено током реализације 60 семинара у основним школама и 23 семинара у средњим стручним школама и гимназијама. На сваком од семинара је у просеку било 30 наставника. Методом случајног узорка на сваком семинару је одабрано пет наставника који су као јединствена група заједнички одговарали на постављено питање. На тај начин, истраживањем је обухваћено 60 група наставника из основних школа, у свакој по пет наставника – укупно 300 наставника основних школа и 23 група наставника из средњих стручних школа и гимназија, у свакој по пет наставника – укупно 115 наставника средњих стручних школа и гимназија. Јединица анализе при обради података је био број група наставника, 60 из основних школа и 23 из средњих стручних школа и гимназија.

Метод и инструменти истраживања. У истраживању је коришћена анкета са питањем отвореног типа. Од групе наставника очекивало се да наведе чиниоце промене квалитета часа.

У даљем тексту биће приказани прво резултати и тумачења истраживања обављеног у основним школама, а затим резултати и тумачења података прикупљених у средњим стручним школама и гимназијама.

Приказ резултата из основних школа

Табела 1: Чиниоци који доприносе квалитету часа

Одговори учитеља и наставника N=59	фреквенције	проценти
Ученици	53	89.8%
Наставници и учитељи	50	84.7%
Наставна јединица	46	77.96%
Наставна средства	43	72.8%
Метод рада	35	59.3%
Припрема учитеља и наставника	30	50.8%

Одговори учитеља и наставника N=59	фреквенције	проценти
Временске прилике	26	44.1%
Распоред часова	16	27.1%
Састав одељења	12	20.3%
Атмосфера у одељењу	10	16.9%
Претходна знања ученика	9	15.25%
Иновације у раду	4	6.77%
Услови рада	4	6.77%
Дисциплина ученика	4	6.77%
Непредвиђене ситуације	3	5.1%
Оптерећеност деце	3	5.1%
Претходни и накнадни час	2	3.3%

Приказ резултата из средњих стручних школа и гимназија

Табела 2: Чиниоци који доприносе квалитету часа

Одговори наставника N=23	фреквенције	проценти
Ученици	23	100%
Наставник	23	100%
Распоред часова	16	69.5%
Наставна јединица –интересантна	15	65.2%
Наставна средства	12	52.1%
Састав одељења	10	43.4%
Метод рада	7	30.4%
Припрема за час	5	21.7%
Атмосфера у одељењу	5	21.7%
Временске прилике	4	17.3%
Претходни и накнадни час	4	17.3%
Дисциплина ученика	4	17.3%
Комуникација	4	17.3%
Услови рада	3	13.1%
Оцењивање	2	8.6%

Тумачење резултата

Подаци приказани у табели 1. и табели 2. показују да наставници основних школа и средњих стручних школа и гимназија сматрају да су промене у квалитету часа, како у дневном распореду, тако и у недељном, највише условљене

факторима ученика и наставника (учитеља). Учитељи и наставници основних и средњих школа сагласни су у оцени да до промене квалитета часа у току дана или недеље долази због фактора ученика и наставника. Ближа одређења ових чинилаца говоре да када је реч о ученицима онда се мисли на њихову мотивацију, активност, расположење, замор, број ученика на часу, одуство недисциплинованих ученика, припремљеност ученика за час, интелигенцију ученика. Уколико је до промене у квалитету часова дошло због наставника онда, и у основној и у средњој школи, добијамо одговоре да је разлог за то пад концентрације, расположење наставника, здравствено стање, одсуство креативности.

Према мишљењу наставника средњих стручних школа и гимназија распоред часова битно утиче на промене у квалитету часа и по фреквенцији се појављује одмах иза ученика и наставника, а затим следе наставна јединица, наставна средства и састав одељења. Метод рада као узрок промене квалитета часа истиче 30,4% наставника, док атмосферу у одељењу и припрему за час истиче 21,7% наставника.

Када се ближе погледају одговори наставника средњих стручних школа и гимназија запажамо да је »расположење« ученика и наставника водећи узрок промена у квалитету часа, а то упућује на психолошке факторе рада. У другом плану се појављује мотивација, интелигенција ученика и креативност наставника. Када се овоме дода податак да је распоред часова високо вреднован као фактор промене квалитета часа, а одмах затим и интересантност наставне јединице, можемо да закључимо да наставници нису припремљени за идеју и праксу промене у школи и настави. Ако осцилација квалитета долази због расположења или зато што је реч о првом или шестом часу, односно понедељку и петку, онда је реч о психолошким чиниоцима, а не социјално-методичким. То потврђује и податак да се методе рада налазе на доњој лествици учесталости.

У основној школи је нешто другачији однос учитеља и наставника према чиниоцима промена. Осцилације у квалитету часа долазе услед (не)занимљивости наставне јединице (77,9%), неодговарајућих наставних средстава (72,8%), употребљених метода рада (59,3%), одсуства припреме наставника (50,8%) али и временских прилика (44,1%) и распореда часова (27,1%).

Као разлоге за осциловање квалитета часа и наставници основних школа наводе расположење, мотивацију, концентрацију, здравствено стање ученика и наставника. Дакле, реч је о здравствено-психолошким разлозима.

Међутим, учитељи и наставници из основних школа сматрају да садржај наставне јединице, употребљена наставна средства и изабрани метод рада веома значајно утичу на промене квалитета часа. Истицање утицаја временских прилика и распореда часова на квалитет наставног часа може се разумети с обзиром на узраст ученика (закашњавања, замор, пад концентрације).

Састав и атмосферу у одељењу као и претходна знања учитељи и наставници основних школа нису високо оценили као узроке промене квалитета часа. Необично је да су иновације, као чинилац квалитета наставе, издвојиле само 4 групе наставника.

Закључак

Добијени налази показују да наставници не свађују сву одговорност за пад или промену квалитета часа на ученике, већ указују и на сопствени удео у том процесу. Међутим, висока учесталост других чинилаца, као што су интересантност наставне јединице или употребљена наставна средства казују да се одговорност наставника разблажује или дели са другим факторима наставног процеса. Код наставника средњих стручних школа и гимназија распоред часова је високо вреднован, што је изненађујући налаз. Очекивало би се да распоред часова више делује на квалитет часа у основној школи него у средњој. Ако временске прилике имају висок степен значајности у основној школи, онда је логично да и распоред часова снажно утиче на промене у квалитету часа.

Неочекиван налаз је и ниско вредновање метода рада у средњим стручним школама и гимназијама као фактора промене квалитета часа. Релативно високо место метода рада у одговорима учитеља и наставника основних школа показује да је њихова методичка спремност развијенија и да су више свесни чињенице да од метода рада зависи и квалитет часа. Овакав закључак потврђује и налаз да се иновације у раду не појављују у одговорима средњошколских наставника као фактор успона и пада квалитета часа.

Занимљиво је да ни наставници основних, а ни средњих стручних школа и гимназија нису уопште у својим одговорима навели сарадњу са родитељима и локалном заједницом као могуће факторе који утичу на квалитет наставног часа. Овај податак указује на недостатак њихове свести о томе да ови, битни, аспекти наставног процеса могу утицати на квалитет наставног часа.

Лепеза одговора учитеља и наставника на питање о факторима промене квалитета часа у току дана или радне недеље, показује да они не истичу пресудну улогу сопственог деловања у настави. Пребацивање одговорности на ученике, наставна средства, распоред часова, временске прилике итд. може се разумети, али не и оправдати. Уколико је ученицима наставна јединица неинтересантна, постоје методе рада које наставник може да искористи да би пробудио њихово интересовање. Као да квалитет часа долази са стране, а не из нашег поимања наставе и разумевања ученика. Личност наставника, његово професионално знање и умеће су кључни чинилац квалитета часа и наставе. Од њихове стручне, педагошко-психолошке и социјалне спремности да прихвате насталу промену и да је савладају на квалитетан начин, зависи континуитет квалитетног деловања.

Подаци указују на то да наставници не препознају значај евалуације свог рада (самоевалуације). У својим одговорима наставници не наводе самоевалуацију као могући фактор који утиче на квалитет наставног часа. Ови подаци се поклапају са налазима истраживања (Вујачић и Аврамовић, 2008) које је за циљ имало испитивање мишљење учитеља и наставника о значајним питањима наставе.

Сазнање да на дисконтинуитет квалитета часа више утичу ученици, наставне јединице, наставна средства и распоред часова него наставници и методе њиховог рада, оправдава постојање програма за усавршавање наставника.

Литература

- Аврамовић, З. (2003): *Држава и образовање*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Аврамовић, З. (2007): „Какав је однос између политичких промена и промена у образовању“, *Зборник Српске академије образовања*, Београд, стр. 113–125.
- Вујачић, М. (2008): Како наставници виде сами себе, *Настава и васпитање*, бр. 2, 230–241.
- Вујачић, М. и З. Аврамовић (2008): Ставови наставника о значајним питањима наставе, *Педагогија*, бр. 2, 234–243.
- Големан, Д. (2007): *Социјална интелигенција*. Београд: Геопоетика.
- Група аутора (1996): *Школа и квалитет*. Београд: Завод за уџбенике.
- Група аутора (2002): *Квалитетно образовање за све*. Београд: Министарство просвете и спорта Републике Србије.
- Котер, Џ. (1998): *Вођење промене*, Београд: Желнид.
- Нешић, Ј. (2005): *Развој људских ресурса*. Нови Сад: АБ принт.

Zoran Avramović, Ph. D., Milja Vujačić, Belgrade

TEACHERS AND CHANGES IN CLASS QUALITY

Summary

The paper deals with the changes in class quality during a working day or a week. In the first part of the paper notions of quality and changes are analyzed. In the second part, teachers' personality traits are investigated along with the class quality. Data obtained during the investigation of teachers working in primary and secondary school was analyzed and the results are presented in the tables along with the statistics. The results show that teachers relate the class quality to pupils, timetable, teaching units and teaching equipment instead of the educator and teaching methodology. Therefore, the conclusion points out the need for teachers' further professional advancement.

Key words: change, teacher, quality, class

Д-р Зоран Аврамович, Миля Вуячич, Белград

УЧИТЕЛЯ И ИЗМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВА УРОКА

Резюме

В настоящей работе рассматривается вопрос изменения качества урока в течение рабочего дня или недели. В первой части работы авторы анализируют понятия качества урока и изменения, трансформации. Во второй части работы характеристики личности учителя связываются с качеством урока в школе. В работе представлен табельный обзор и анализ данных полученных исследованием учителей и преподавателей в начальных, в средних школах и гимназиях. Данные указывают на то что писанием уроков, учебными темами и средствами, а не с учителями и методами их работы. Поэтому в заключени работы говорится о необходимости дальнейшего повышения квалификации учителей.

Опорные слова: изменение, учитель, качество, урок